

УДК 343.131.5

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.54.31>

ПЕРСПЕКТИВНА МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ БАГАТОРІВНЕВОЇ КОМПЛЕКСНОЇ СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ І ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ¹

Микола Назаров, Анастасія Лимонько

*Сумський державний університет,
кафедра психології, політології та соціокультурних технологій
вул. Харківська 116, 40007, м. Суми, Україна*

Стаття пропонує перспективну модель організації багаторівневої комплексної системи оцінювання ризиків і загроз національній безпеці України. Автори виявляють актуальність проблеми забезпечення національної безпеки в умовах сучасних геополітичних реалій та розвитку інформаційних технологій. Запропонована модель ґрунтується на комплексному підході до аналізу ризиків та загроз, враховуючи як зовнішні, так і внутрішні чинники. Вона включає в себе кілька рівнів оцінювання, що дозволяє забезпечити повноту і точність аналізу. Особлива увага приділяється використанню сучасних інформаційних технологій та аналітичних інструментів для ефективного моніторингу та прогнозування ризиків. Застосування запропонованої моделі може сприяти покращенню системи забезпечення національної безпеки та зменшенню вразливості перед потенційними загрозами.

Також у статті розглядаються основні принципи побудови багаторівневої системи оцінювання ризиків, зокрема, інтеграція різноманітних даних з різних джерел, відкритість і прозорість процесів аналізу, а також активна взаємодія між відповідними органами та структурами. Такий підхід дозволяє забезпечити не лише ефективне виявлення потенційних загроз, але й розробку стратегій протидії та мінімізації наслідків інцидентів для національної безпеки. Результати дослідження можуть бути корисними для урядових структур, аналітичних агенцій та дослідницьких установ, що займаються проблемами безпеки та оборони. В цілому, стаття відкриває перспективи для подальших наукових досліджень у сфері управління ризиками та забезпечення національної безпеки в умовах сучасного геополітичного середовища.

Окрім того, у статті обговорюються можливі перешкоди та виклики, які можуть виникнути під час впровадження запропонованої моделі, такі як нестача ресурсів, технологічні обмеження та необхідність високої кваліфікації персоналу. Автори роблять акцент на необхідності системного підходу до вирішення цих проблем та важливості підтримки з боку урядових та недержавних структур для успішної імплементації моделі.

Стаття відображає актуальність питань національної безпеки в сучасному світі та пропонує конкретні рекомендації щодо покращення системи оцінювання ризиків і загроз. За допомогою цієї моделі можна ефективніше виявляти, аналізувати та реагувати на потенційні загрози для національної безпеки України, що є критичним у сучасних геополітичних умовах.

Ключові слова: національна безпека, корупція, багаторівнева система, стійкість, інформаційне забезпечення.

Актуальність проблеми національної безпеки та оцінювання ризиків в Україні визначається сучасним геополітичним контекстом, а також швидким розвитком інформаційних технологій. У зв'язку зі змінами в політичному, економічному та військовому середовищі, Україна стикається з різноманітними загрозами, які можуть вплинути на її

¹ Робота виконана в рамках наукового проекту «Корупція в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови: оптимальна модель протидії» (номер державної реєстрації 0124U000556)

національну безпеку. Ці загрози можуть включати тероризм, кібератаки, гібридну війну, агресію з боку інших країн тощо.

В умовах постійної зміни технологічного ландшафту необхідно регулярно адаптувати методи та підходи до оцінювання ризиків, щоб відповідати новим викликам та загрозам. Поглиблене дослідження у цій області дозволяє розробляти більш ефективні стратегії забезпечення національної безпеки та реагування на потенційні кризові ситуації.

Метою статті є розробка та презентація перспективної моделі організації багаторівневої комплексної системи оцінювання ризиків і загроз національній безпеці України. Автори ставлять перед собою завдання розглянути актуальні проблеми національної безпеки, зокрема в контексті розвитку інформаційних технологій, та запропонувати рішення у вигляді інтегрованої системи оцінювання ризиків.

Виклад основного матеріалу. Загальні рекомендації щодо оцінювання та керування ризиками містяться у міжнародних стандартах ISO, які в Україні адаптовані відповідно до національних умов, наприклад, ДСТУ ІЕС/ISO 31010:2013. Однак слід зазначити, що ці стандарти надають загальні рекомендації і не вичерпують всіх можливостей для подальшого розвитку та уточнення їх положень, особливо враховуючи різні галузі застосування.

Формування багаторівневої комплексної національної системи оцінювання ризиків і загроз в Україні спрямоване на розвиток стратегічного планування та аналізу, підвищення рівня готовності держави та суспільства до реагування на широкий спектр загроз. Впровадження такої системи передбачає нормативно-правове регулювання основних принципів її функціонування, затвердження єдиного порядку та методології оцінювання ризиків і загроз національній безпеці, визначення організаційної моделі та принципів взаємодії між органами державної влади, науковими установами та іншими учасниками [1].

Важливим завданням національної системи є визначення типових груп ризиків і їх наслідків для ключових цільових груп та розроблення універсальних протоколів узгоджених дій щодо реагування на загрози та кризові ситуації. Розроблення сценарних прогнозів та моделювання кризових ситуацій дозволить своєчасно уточнювати пріоритети і плани дій на визначені періоди. Упровадження єдиної методології оцінювання ризиків і загроз національній безпеці має надзвичайно важливе значення, оскільки це дозволить здійснювати порівняння та пріоритизацію загроз та їх наслідків у різних сферах на основі єдиних принципів і критеріїв [2].

Україна повинна запровадити ряд основних процесів для формування комплексної системи оцінювання ризиків і загроз:

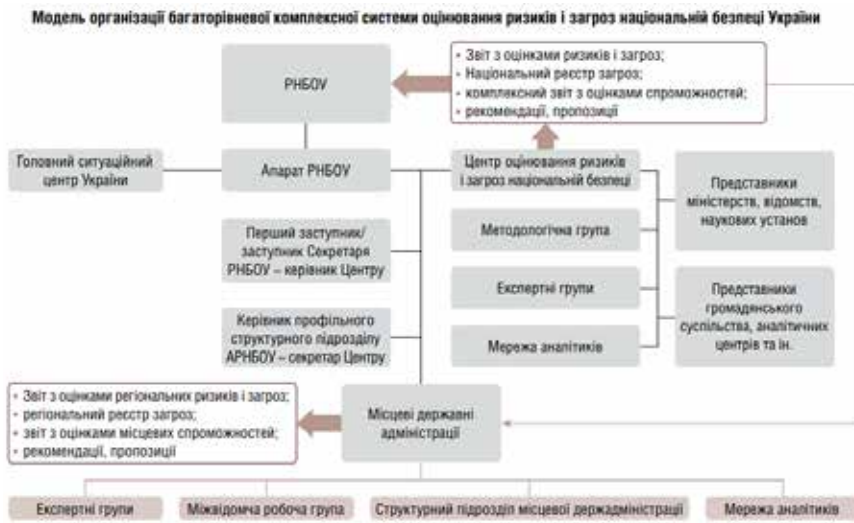
Щорічне проведення оцінювання ризиків і загроз, включаючи розроблення сценарних прогнозів для надзвичайних і кризових ситуацій.

Створення і підтримка національного та регіональних реєстрів загроз.

Щорічне самооцінювання стійкості, яке повинно здійснюватись уповноваженими органами державної влади та місцевого самоврядування, а також підприємствами та організаціями з стратегічним значенням.

Проведення аналізу відповідності наявних спроможностей виявленим загрозам та сценарним прогнозам їх реалізації, виявлення вразливостей і визначення потреб у посиленні спроможностей. Такий аналіз доцільно проводити один раз на п'ять років на основі комплексних та окремих оглядів сектору безпеки і оборони [3].

Результати комплексного оцінювання ризиків, спроможностей, виявлення загроз та вразливостей повинні бути враховані при формуванні державної політики у сфері забезпечення національної безпеки і стійкості, зокрема під час розроблення нової редакції Стратегії національної безпеки України або уточнення її окремих положень.

Рис. 1. Модель організації багаторівневої комплексної системи оцінювання ризиків і загроз національній безпеці України

Запропонована багаторівнева комплексна система оцінювання ризиків і загроз національній безпеці України має бути організована через Центр оцінювання ризиків і загроз національній безпеці України, який рекомендується утворити як робочий орган Ради національної безпеки і оборони України. Такий підхід вже широко використовується в світі [4].

Згідно зі статтею 14 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» для вирішення проблем міжгалузевого характеру і забезпечення науково-аналітичного та прогностичного супроводження діяльності Ради національної безпеки і оборони України можуть утворюватися міжвідомчі комісії, робочі та консультативні органи. Повноваження цих органів визначаються окремими положеннями, які затверджує Президент України, і вони можуть функціонувати на основі коштів, передбачених у Державному бюджеті України [5].

Функції оцінювання ризиків і виявлення загроз у різних сферах має бути делеговано міністерствам, відомствам та організаціям, які будуть залучені до роботи Центру або через своїх представників, що є членами Центру, або на окреме доручення. Ці суб'єкти можуть застосовувати специфічні методи для оцінювання ризиків у своїх сферах діяльності. Проте єдність методології оцінювання ризиків передбачає узгодження принципів та загальних підходів для забезпечення можливості порівнювати отримані результати.

Розподіл відповідальності між Центром та задіяними міністерствами та відомствами стосовно оцінювання ризиків та ідентифікації загроз, а також підготовки матеріалів для комплексного звіту, є ключовими пунктами загальної методики проведення оцінювання ризиків і загроз, яку Центр має розробити.

Ураховуючи ці функції та завдання Центру, найефективнішим варіантом його створення та функціонування вважається розгляд при Раді національної безпеки і оборони України. Це може бути досягнуто шляхом створення Центру як окремого робочого органу РНБОУ або включення функцій Центру в Головний ситуаційний центр України, що підлягає комплексному реформуванню. Забезпечення інформаційно-аналітичного, експертного,

організаційного, матеріально-технічного та іншого забезпечення Центру доцільно закріпити за Апаратом РНБО [6].

На першому етапі створення національної системи доцільно впровадити такі процеси:

- Проведення щорічного оцінювання ризиків і загроз національній безпеці як складової стратегічного планування та адаптивного управління.
- Розроблення щорічних звітів про результати оцінювання ризиків і загроз національній безпеці.
- Оцінювання спроможностей щодо протидії поточним і прогнозованим загрозам національній безпеці, у тому числі кризовим і надзвичайним ситуаціям, на основі комплексного огляду сектору безпеки та окремих секторальних оглядів.
- Розроблення періодичних (один раз на п'ять років) комплексних звітів про результати оцінювання ризиків і загроз національній безпеці та стану відповідних спроможностей, як основи для розроблення проекту Стратегії національної безпеки [7].

Також на цьому етапі необхідно вирішити питання щодо утворення Центру оцінювання ризиків і загроз національній безпеці, який буде забезпечувати функціонування відповідної системи на стратегічному рівні, та розробити методiku оцінювання ризиків і загроз.

У середньострокові завдання (3-5 років) входить розгортання національної системи оцінювання ризиків і загроз на регіональний і місцевий рівні.

Рішення щодо реалізації першого етапу формування багаторівневої системи оцінювання ризиків і загроз у сфері національної безпеки та виконання функцій Центру оцінювання ризиків і загроз національній безпеці України рекомендується приймати на засіданні Ради національної безпеки і оборони України. Згідно зі статтею 10 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України», прийняті рішення набувають чинності за допомогою указів Президента України, що є обов'язковими для виконання органами виконавчої влади [8].

Після цього, згідно з другою частиною статті 14 зазначеного Закону, Положення про Центр оцінювання ризиків і загроз національній безпеці України повинно бути затверджено окремим указом Президента України. Розроблення проектів указів Президента України щодо утворення Центру має відбуватися з урахуванням вимог відповідного Указу Президента України від 15 листопада 2006 року № 970/2006.

На першому етапі формування багаторівневої системи оцінювання ризиків і загроз у сфері національної безпеки, рекомендується розробити та ухвалити такі проекти нормативно-правових актів:

1. Рішення Ради національної безпеки і оборони України, що передбачатиме:
  - проведення щорічного оцінювання ризиків і загроз національній безпеці України як складової стратегічного планування та адаптивного управління;
  - впровадження регулярних звітів про результати оцінювання ризиків і загроз національній безпеці України;
  - проведення оцінювання спроможностей з протидії поточним і прогнозованим ризикам і загрозам національній безпеці на основі комплексного огляду сектору безпеки і оборони України та окремих секторальних оглядів;
  - впровадження періодичних (один раз на п'ять років) комплексних звітів про результати оцінювання поточних та прогнозованих ризиків і загроз національній безпеці України як основи для розроблення проекту Стратегії національної безпеки України;

• утворення Центру оцінювання ризиків і загроз національній безпеці України як робочого органу РНБО або передача його функцій Головному ситуаційному центру України з наступним реформуванням останнього на робочий орган РНБО [9].

2. Указ Президента України щодо введення в дію зазначеного рішення РНБО України.

3. Указ Президента України щодо затвердження Положення про Центр оцінювання ризиків і загроз національній безпеці України та призначення його керівника.

Прийняття та реалізація цих нормативно-правових актів сприятиме розвитку системи стратегічного аналізу та планування, підвищенню готовності органів влади та населення до реагування на кризові ситуації, загалом сприяючи зміцненню національної стійкості [10].

Висновок. Формування комплексної системи оцінювання ризиків і загроз є необхідною для забезпечення національної безпеки України. Чітко визначено, що створення Центру оцінювання ризиків і загроз національній безпеці України є критичним кроком у напрямку покращення системи безпеки країни. Підкреслено необхідність встановлення чітких процедур оцінювання ризиків на різних рівнях – від національного до місцевого.

Щодо перспектив подальших досліджень – вказано на потребу в аналізі ефективності запропонованих заходів та їх впливу на загальний рівень національної безпеки. Також висвітлено значення дослідження інноваційних технологій та методів для покращення системи оцінювання ризиків і загроз. Важливою є ідея адаптації міжнародного досвіду управління ризиками до умов України. В цілому подальші дослідження можуть сприяти підвищенню рівня національної безпеки та зміцненню стійкості України перед внутрішніми та зовнішніми загрозами.

Список використаної літератури

1. Резнікова О. О., Войтовський К. Є., Лепіхов А. В. Організація системи забезпечення національної стійкості на регіональному і місцевому рівнях : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2021. 140 с.
2. Покровська А. Національна стійкість як основа забезпечення національної безпеки держави. Стратегічне позиціонування України в сучасному міжнародному просторі: матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції. Київ, 2018. С. 37.
3. Пирожков С. І., Хамітов Н. В. Цивілізаційна суб'єктність України: від потенцій до нового світогляду і буття людини. Київ: Наукова думка, 2020. 255 с.
4. Ситник Г. П., Абрамов В. І., Мандрагеля В. А. та ін. Обґрунтування концептуальних та організаційно-правових засад розробки паспортів загроз національній безпеці України : навч.-метод. посіб. / за ред. Г. П. Ситника. Київ : НАДУ, 2012. 52 с.
5. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР : станом на 29 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр#Text> (дата звернення: 12.04.2024).
6. Ситник Г. П. Концептуальні засади забезпечення національної безпеки України : навч. посіб. : у 3 ч. Київ : НАДУ, 2010. Ч. 3 : Державна політика та основи стратегічного планування забезпечення національної безпеки. 208 с.
7. Ситник Г. П. Національна безпека. Енциклопедія державного управління : у 8 т. Київ : НАДУ, 2011. Т. 1. 748 с.
8. Смолянюк В. Ф. Системні засади національної безпеки України. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2018. № 2 (37). С. 107–126.

9. Ashby W. R. Principles of the Self-Organizing Dynamic System. *Journal of General Psychology*. 1947. No. 37. Pp. 125–128.
10. Berkes F., Ross H. Community resilience: toward an integrated approach. *Society & Natural Resources*. 2013. Vol. 26. Pp. 5–20.

A PROMISING MODEL FOR ORGANISING A MULTI-LEVEL INTEGRATED SYSTEM FOR ASSESSING RISKS AND THREATS TO NATIONAL SECURITY IN UKRAINE

Mykola Nazarov, Anastasiya Lumonko

Sumy State University,

Department of psychology, political science and socio-cultural technologies

Kharkivska str., 116, 40007, Sumy, Ukraine

The article proposes a promising model for organising a multi-level integrated system for assessing risks and threats to the national security of Ukraine. The authors demonstrate the relevance of the problem of ensuring national security in the context of modern geopolitical realities and the development of information technologies. The proposed model is based on a comprehensive approach to analysing risks and threats, taking into account both external and internal factors. It includes several levels of assessment to ensure the completeness and accuracy of the analysis. Special attention is paid to the use of modern information technologies and analytical tools for effective risk monitoring and forecasting. The application of the proposed model can help improve the national security system and reduce vulnerability to potential threats.

In addition, the article discusses the basic principles of building a multi-level risk assessment system, including the integration of various data from different sources, openness and transparency of analysis processes, and active interaction between relevant authorities and structures. This approach allows for not only effective identification of potential threats, but also the development of strategies to counteract and minimise the consequences of incidents for national security. The results of the study may be useful for government agencies, analytical agencies and research institutions dealing with security and defence issues. Overall, the article opens up prospects for further research in the field of risk management and national security in the current geopolitical environment.

In addition, the article discusses possible obstacles and challenges that may arise during the implementation of the proposed model, such as lack of resources, technological limitations and the need for highly qualified personnel. The authors emphasise the need for a systematic approach to addressing these issues and the importance of support from governmental and non-governmental structures for the successful implementation of the model.

The article reflects the relevance of national security issues in the modern world and offers specific recommendations for improving the risk and threat assessment system. This model will help to identify, analyse and respond to potential threats to Ukraine's national security more effectively, which is critical in the current geopolitical environment.

Key words: national security, corruption, multi-level system, resilience, information support.